

ГОМОН

Марина Володимирівна
gomon.marina15@gmail.com

УДК 336.025

ОБГРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ ОЦІНКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

SUBSTANTIATION THE COMPONENTS OF THE STATE REGULATION POTENTIAL REALIZATION ASSESSMENT OF ENTERPRISES INNOVATIVE ACTIVITY

аспірантка, Харківський
національний економічний
університет ім. Семе́на Кузне́ця

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.6\(1\).1](https://doi.org/10.37634/efp.2020.6(1).1)

HOMON Maryna Volodymyrivna – postgraduate student, Kharkiv National University of Economics after Semen Kuznets

У статті проаналізовано компоненти оцінки реалізації потенціалу державного регулювання інноваційної діяльності підприємств. Обґрунтовано, що такий інструмент регулювання як податкові пільги відображає потенціал державного регулювання через принцип стимулювання інноваційної діяльності підприємств. Здійснено оцінку компонентів доцільності, результативності та ефективності застосування податкових пільг в інноваційній діяльності з метою підвищення рівня потенціалу державного регулювання за рахунок реформування методів та інструментів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств.

* * *

В статье проанализированы компоненты оценки реализации потенциала государственного регулирования инновационной деятельности предприятий. Обосновано, что такой инструмент регулирования как налоговые льготы отражает потенциал государственного регулирования через принцип стимулирования инновационной деятельности предприятий. Осуществлена оценка компонентов целесообразности, результативности и эффективности применения налоговых льгот в инновационной деятельности с целью повышения уровня потенциала государственного регулирования за счет реформирования методов и инструментов государственной поддержки инновационной деятельности предприятий.

* * *

Introduction. Since it is necessary to increase the efficiency of innovation of enterprises, increase tax revenues to the state budget and reduce the level of losses of the state budget and innovation expenditures of enterprises, there is a need to assess the potential of state regulation for innovation as one of the priority areas of economic development.

The purpose of the paper is to carry out the analysis and substantiation of components of an estimation of realization of potential of the state regulation of innovative activity representing indicators of expediency, efficiency and the introduced tools efficiency of the state regulation in innovative activity.

Results. To analyze the feasibility, a forecast of the amount of lost budget revenues in the form of provided tax benefits was performed using trend analysis. On a positive note, the projected loss of budget revenues due to the operation of tax benefits, although high, is likely to decline. Given the target orientation of innovation benefits, the main criteria for their effectiveness are materiality for taxpayers (importance as a source of funding for innovation costs) and increase innovation activity. The change in tax benefits may well lead to an increase in tax revenues, tax benefits can have a positive impact on the formation of tax revenues, which is a confirmation of the effectiveness of tax benefits for the state. In order to qualitatively assess the effectiveness of tax benefits, it is necessary to put into practice the concept of tax costs, as well as to optimize the process of collecting and publishing information on the use of tax benefits.

Conclusion. Thus, the components of the assessment of the realization of the potential of state regulation of innovation activities of enterprises in terms of providing tax benefits to the regulatory instrument, which reflects the principle of stimulating innovation, were analysed and substantiated. The evaluation of these components makes it possible to substantiate practical recommendations for increasing the level of potential of state regulation by reforming the methods and tools of state support for innovation of enterprises. It is determined that the provision of tax benefits in innovation has positive trends in the components of expediency and effectiveness, but the component of the effectiveness of tax benefits requires further research.

Ключові слова: потенціал, державне регулювання, інноваційна діяльність, доцільність, результативність, ефективність

Ключевые слова: потенциал, государственное регулирование, инновационная деятельность, целесообразность, результативность, эффективность

Keywords: potential, state regulation, innovation, expediency, effectiveness, efficiency

ВСТУП

Оскільки інноваційна діяльність важлива для держави, вона потребує підтримки, особливо її потребують підприємства, що здійснюють інноваційні витрати найбільше за рахунок власних коштів, а показники державного фінансування недостатні, крім того держава фінансує підприємства, котрі знаходяться у державній власності.

Принцип стимулювання є основним принципом реалізації потенціалу державного регулювання іннова-

ційної діяльності підприємств, так як потенціал – це здатність впливати та досягати результату. Такий потенціал виражається у здатності податкових пільг регулювати інноваційну діяльність, тобто впливати на результати та процес цієї діяльності шляхом здійснення стимулювання.

Автор статті вважає, що потенціал стимулювання мають найбільше інструменти непрямого державного впливу. Саме податкові пільги мають потенціал до

активізації інноваційної діяльності, шляхом полегшення умов ведення діяльності та мотиваційного елементу для підприємства. Однак пільги на сьогоднішній день мало застосовуються, більшість з них було скасовано у ході законодавчих перетворень. До того ж вони можуть призвести до таких негативних наслідків, як тінізація економіки.

Оскільки є необхідним підвищення показників ефективності інноваційної діяльності підприємств, збільшення обсягу податкових надходжень до державного бюджету та зниження рівня втрат державного бюджету та інноваційних витрат підприємств, то виникає необхідність в оцінці реалізації потенціалу державного регулювання саме для інноваційної сфери як одного з пріоритетних напрямків економічного розвитку.

МЕТА роботи полягає у проведенні аналізу та обґрунтуванні компонент оцінки реалізації потенціалу державного регулювання інноваційної діяльності, що представляють собою показники доцільності, результативності та ефективності запроваджених інструментів державного регулювання в інноваційній діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є монографічні праці вітчизняних вчених, мате-

ріали періодичних фахових та профільних видань, законодавчі та нормативні акти України. У процесі дослідження використано методи порівняння та узагальнення, структурно-динамічного та лінійно-регресійного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оцінка реалізації потенціалу державного регулювання інноваційної діяльності підприємств здійснюється на основі компонент доцільності, результативності та ефективності застосування інструментів державного регулювання, а саме – податкових пільг в інноваційній діяльності підприємств.

Доцільність пільгового оподаткування визначається якомога меншими втратами коштів держави у результаті його впровадження та реалізації [1].

Фактичний обсяг бюджетних втрат внаслідок запровадження податкових пільг може стати неабияким тягарем для держави й суспільства.

Тому для аналізу доцільності було виконано прогноз обсягу втрачених доходів бюджету у вигляді наданих податкових пільг за допомогою трендового аналізу. За допомогою регресійної лінійної моделі було спрогнозовано обсяги втрат доходів бюджету через застосування податкових пільг (рис. 1).



Рис. 1. Прогноз обсягу втрат доходів бюджету [виконано автором]

Прогнозовані показники свідчать, що вже у 2020 р. втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування становитимуть 611,3 млн. грн. У 2021 р. передбачається, що за сталого розвитку подій стосовно реалізації податкових пільг втрати становитимуть близько 696,6 млн. грн., що в 1,13 рази перевищує цей показник порівняно з попереднім роком. У 2022 р. абсолютний показник втрат бюджету сягне позначки приблизно 708,4 млн. грн.

Позитивним фактом слід відзначити те, що прогнозовані втрати доходів бюджету внаслідок функціонування податкових пільг хоч і високі, проте, ймовірно, матимуть тенденцію до зниження відповідно до розрахунків, починаючи з 2024 р. – 693,9 млн. грн.

З огляду на цільову спрямованість інноваційних пільг, основними критеріями їх результативності є істотність для платників податків (значимість як джерела фінансування інноваційних витрат) і підвищення інноваційної активності [2].

Як вже зазначалося, результати пільгового оподаткування інноваційної діяльності мають задовольняти інтереси держави та суб'єктів господарювання. Стимулювання інноваційної діяльності має відношення до збільшення доходів держави через певний промі-

жок часу, оскільки окупність інноваційних проектів має часовий лаг. Тому доходи держави завдяки наданню пільг суб'єктам інноваційної діяльності будуть зростати за рахунок збільшення податкових надходжень цих же суб'єктів господарювання, так як успішна інноваційна діяльність супроводжується оновленням виробництва і збільшенням прибутку. Тому можна вважати, що результатом від стимулювання інноваційної діяльності буде збільшення податкових надходжень у майбутньому.

Розгляд результативності надання податкових пільг в інноваційній діяльності варто продовжити через певні взаємозв'язки, які дадуть змогу об'єктивніше їх оцінити з погляду перспектив реформування. Мірою відносних змін є показник еластичності.

Оскільки еластичність – величина безмірна і не залежить від одиниць вимірювання, її розраховуємо за формулами [1] (1, 2):

$$E_{\text{пн}} = \frac{\Delta \text{ПН}}{\text{ПН}} : \frac{\Delta \text{ПП}}{\text{ПП}} = \frac{\Delta \text{ПН}}{\Delta \text{ПП}} * \frac{\text{ПП}}{\text{ПН}}, \quad (1)$$

$$E_{\text{пн}} = \frac{\% \Delta \text{ПН}}{\% \Delta \text{ПП}}, \quad (2)$$

де ПП – обсяги пільг у вартісному виразі, грн;
ПН – податкові надходження, грн.

Податкові надходження можна вважати еластичними, якщо відсоткова зміна податкових пільгових преференцій спричинює відносно більшу (стрімку) відсоткову зміну обсягів податкових надходжень до бюджету (за абсолютними величинами), тобто $E_{\text{пн}} > 1$, то

податкові надходження вважаються еластичними.

Динаміка показника еластичності податкових надходжень від податкових пільг за період 2010-2018 рр. подано на рис. 2.

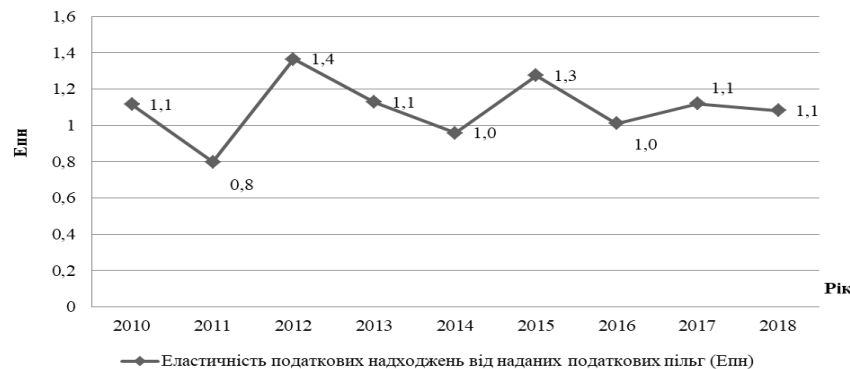


Рис. 2. Динаміка еластичності податкових надходжень від наданих податкових пільг, 2010-2018 р. [розраховано автором на основі [3; 4]]

Виходячи з даних на рис. 2, майже за весь досліджуваний період показник еластичності більший за одиницю (за винятком 2011 р. та 2014 р. – в цей період відбувалася інвентаризація пільг із подальшим скороченням їх кількості у наступних роках, а також редакції Податкового кодексу України). Спостерігається позитивна тенденція, податкові надходження є еластичними і такий показник за досліджуваний період є відносно стабільним. Таким чином, зміна податкових пільг цілком може призвести до зростання податкових надходжень, податкові пільги можуть позитивно впливати на формування податкових надходжень що є підтвердженням результативності надання податкових пільг для держави.

З погляду оцінки результативності податкових пільг в інноваційній діяльності підприємств, інтерес для підприємства становить підвищення рівня інноваційної діяльності та збільшення доходів. Тому доцільно детальніше дослідити показник важливості податкових пільг для платників податків – суб'єктів інноваційної діяльності. Оскільки податкові пільги є свого роду інвестиціями держави в інноваційний розвиток, по суті податкові пільги дозволяють зменшити податкові зобов'язання платника і таке зменшення є сумою вивільнених фінансових коштів підприємства, які підприємство повинне було б сплатити, та замість цього – може вкласти ці кошти в реінвестування виробництва. Отже, показником результативності податкових пільг в інноваційній діяльності підприємства, виходячи із інтересів платника податку, пропонується коефіцієнт результативності, який представляє собою відношення суми наданих податкових пільг до суми витрат на інновації за рахунок власних коштів (3).

$$P = \frac{\Delta \text{ПП}}{\Delta \text{Ві}_{\text{в.к.}}} \quad (3)$$

де $\Delta \text{ПП}$ – темп росту обсягів наданих податкових пільг, грн;

$\Delta \text{Ві}_{\text{в.к.}}$ – темп росту витрат на інновації за рахунок власних коштів підприємства, грн.

Для чіткого позиціонування підприємств у квадрантах матриці встановлено можливі межі варіювання

значень аналітичних показників під час їх співвідношення (4):

$$P_{\text{пнл}} = \begin{cases} 1 & \text{якщо } \Delta \text{Ві}_{\text{в.к.}} \geq 1 \\ 1 & \text{якщо } \Delta \text{ПП} \geq 1 \end{cases} \quad (4)$$

де $P_{\text{пнл}}$ – рівень результативності пільгового оподаткування інноваційної діяльності, за якого дані аналітичні показники набувають визначених значень;

$\Delta \text{Ві}_{\text{в.к.}}$ – темп росту витрат на інновації за рахунок власних коштів підприємств;

$\Delta \text{ПП}$ – темп росту обсягів наданих податкових пільг.

До розподілу методів та інструментів податкового стимулювання за етапами інноваційного процесу автором пропонується така ознака як напрям інноваційних витрат, мотивуючи це тим, що частина науковців, крім полегшення податкового тягаря до шляхів податкового стимулювання в інноваційній діяльності відносять саме збільшення обсягу інноваційних витрат. З цією метою сформовано матрицю результативності, зображену на рис. 3.

Доцільно розглянути особливості пільгового оподаткування за етапами життєвого циклу інноваційного процесу саме тих етапів, де інноваційні підприємства та підприємства реального сектору виступають як суб'єкти інноваційного процесу (рис. 4).

На основі розробленої матриці (рис. 4) та темпів росту обсягів витрат на інновації у розрізі КВЕД здійснено аналіз результативності надання податкових пільг в інноваційній діяльності підприємств вибіркової сукупності, під час якого враховано позицію підприємства в певному періоді (табл. 1).

Виходячи з результатів, отриманих у табл. 1, можемо простежити, що більшість спостережень показує високий рівень результативності пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємств. Підприємства знаходяться на етапі дослідно-конструкторських робіт та на перехідному етапі від впровадження інноваційної продукції до етапу зростання. Однак зазначимо, що розрахунки проводилися за широкою вибіркою об'єктів – галузей промисловості, причиною чому є брак даних.

$\Delta B_{\text{век}}$ $\Delta \Pi$	$\Delta B_{\text{век}} < 1$	$\Delta B_{\text{век}} = 1$	$\Delta B_{\text{век}} > 1$
$\Delta \Pi < 1$	$\Delta B_{\text{век}} < 1$ $\Delta \Pi < 1$	$\Delta B_{\text{век}} = 1$ $\Delta \Pi < 1$	$\Delta B_{\text{век}} > 1$ $\Delta \Pi < 1$
$\Delta \Pi = 1$	$\Delta B_{\text{век}} < 1$ $\Delta \Pi = 1$	$\Delta B_{\text{век}} = 1$ $\Delta \Pi = 1$	$\Delta B_{\text{век}} > 1$ $\Delta \Pi = 1$
$\Delta \Pi > 1$	$\Delta B_{\text{век}} < 1$ $\Delta \Pi > 1$	$\Delta B_{\text{век}} = 1$ $\Delta \Pi > 1$	$\Delta B_{\text{век}} > 1$ $\Delta \Pi > 1$

Рис. 3. Матриця результативності пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємств [сформовано автором]

Показник рівня результативності надання податкових пільг в інноваційній діяльності підприємств	Етап (стадія) життєвого циклу інновацій		
	спад достатній рівень	ДКР недостатній рівень	впровадження низький рівень
	уповільнення зростання низький рівень	виробництво середній рівень	фундаментальні НДР недостатній рівень
	перехід від прикладних ДКР до НДР достатній рівень	перехід від впровадження до зростання високий рівень	зростання високий рівень

Рис. 4. Значення рівнів результативності пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємства у квадрантах матриці [сформовано автором]

Таблиця 1

Динаміка позиціонування підприємств вибіркової сукупності в квадрантах матриці в кожному аналітичному періоді [сформовано автором на основі [5]]

Вид економічної діяльності	Роки		
	2016	2017	2018
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	високий рівень	достатній рівень	високий рівень
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	високий рівень	високий рівень	високий рівень
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	високий рівень	достатній рівень	достатній рівень
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	недостатній рівень	достатній рівень	низький рівень
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	недостатній рівень	середній рівень	низький рівень
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	високий рівень	високий рівень	високий рівень

Огляд економічних досліджень, спрямованих на оцінку ефективності пільгового оподаткування, дозволяє виділити п'ять основних підходів [6]:

1) оглядовий метод – допомагає визначити відносну важливість різних факторів для розміщення податкових пільг у національній економіці;

2) тематичні дослідження – зміст таких досліджень зводиться до детального вивчення однієї або кількох програм податкових пільг;

3) економетричні методи – найбільш популярні методи дослідження ефективності податкових пільг, вимірюють ефекти податкових пільг на економічне зростання та результати діяльності підприємств;

4) моделі загальної рівноваги – моделі, в основу яких покладені комплексні структурні взаємодії між економічними змінними;

5) симуляційні моделі – моделі, які застосовуються, загалом, для порівняння податкового тягаря для різних суб'єктів господарювання, а не для оцінки стимулів.

На сьогодні не існує єдиного підходу до оцінки ефективності податкових пільг. Податкові пільги у контексті стимулювання інноваційної діяльності повинні оцінюватися з погляду впливу на інноваційну активність, приріст фінансових ресурсів в науково-технічну та інноваційну діяльність тощо. Для якісного оцінювання ефективності податкових пільг необхідним є запровадження у практику концепції податкових витрат, а також оптимізація процесу збирання та оприлюднення інформації стосовно користування податковими пільгами.

ВИСНОВКИ

Отже, було проаналізовано та обґрунтовано компоненти оцінки реалізації потенціалу державного регулювання інноваційної діяльності підприємств у розрізі надання податкових пільг інструменту регулювання, що відображає принцип стимулювання інноваційної діяльності. Оцінка даних компонентів дає змогу обґрунтовувати практичні рекомендації стосовно під-

вищення рівня потенціалу державного регулювання за рахунок реформування методів та інструментів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств. Визначено, що надання податкових пільг в інноваційній діяльності має позитивні тенденції за компонентами доцільності та результативності, однак компонент ефективності податкових пільг потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Іванов Ю.Б. Регулятивний потенціал податкової системи України: монографія. Харків: ХНЕУ, 2009. 400 с.
2. Економіка податкових реформ: монографія / за ред. І.А. Майбурова та ін. Київ: Алерта, 2013. 432 с.
3. Зведені звіти «Про суми задекларованих пільг по оподаткуванню у розрізі кодів пільг щодо кожного виду податку за КВЕД», 2009-2018 рр. ДФСУ. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
4. Доходи бюджету: 2009-2018 рр. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/>
5. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій. Проблеми економіки. 2012. № 4. С. 23-29.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Паків О.Н. Податкові стимули та їх регулятивний характер. Вісник СевКавГТУ. Серія «Економіка». 2013. № 3. С. 81-89.

References

1. Ivanov Y.B. Regulatory potential of the tax system of Ukraine: monograph. Kharkiv: KHNEU, 2009. 400 p. (in Ukrainian)
2. Economics of tax reforms: monograph / ed. I.A. Maiburov et.al. Kyiv: Alerta, 2013. 432 p. (in Ukrainian)
3. Consolidated reports «On the amounts of declared tax benefits in terms of benefit codes for each type of tax under the NACE». 2009-2018. DFSU. URL: <http://sfs.gov.ua/> (in Ukrainian)
4. Budget revenues: 2009-2018. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/> (in Ukrainian)
5. Kyzym M.O., Kasianova L.V. Classification of instruments of tax stimulation of innovations. Problems of the economy. 2012. № 4. pp. 23-29. (in Ukrainian)
6. Official site of the State Statistics Committee URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
7. Pakiv O.N. Tax incentives and their regulatory nature. Bulletin of SevKavSTU. Economy series. 2013. № 3. pp. 81-89. (in Ukrainian)